

Urbánek, Rudolf

[Než stalo se jinak, než Žalanský i Včelín doufali ...]

In: Urbánek, Rudolf. *Žižka v památkách a úctě lidu českého*. Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 91-112

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126472>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

polovaným jeho listem k Domažlickým se změněným ovšem datem¹. V interpolaci připomíná se, že již má do Čech přitáhnouti 4000 husarů a 5000 Vlachů, aby zde, jak již Dampier začal, podle dohody v Bruselu páchali ukrutností horší než Turci a pohani, jichž nebudou ušetřeni ani ti, kdo by se jim dobrovolně poddali: chtějí-li Češi tomu ujíti, třeba se jim brániti podle vzoru starých, statečných Čechů.

Letáky tohoto rázu, již tím, že byly psány česky, nacházely za- jisté v lidových vrstvách lepší přijetí nežli latinské skladby našich huma- nistů, i když tito pluli s proudem doby a zabývali se časovými tematy, mezi nimi i Žižkou, ať to byl rektor rakovnický Jan Siktör, v jehož básni o Žižkovi, přes to, že tohoto zve „českým Achillem“, zřejmě k nám zaznívají hájkovské tóny², nebo písař malostranský Jakub Včelín Lstibořský, jenž v básni s příznačným titulem „Ziska redivivus“ z r. 1619, věnované počtě nového krále Fridricha Falckého, Žižkovi klade v ústa trpké výtky Čechám, za něho vítězícím nad celým světem, nyní však bojícím se nepřátel³; poznává-li Žižka, jenž posléze Čechii, doufající, že za nového krále nastane příznivý obrat, odkazuje k bohu, ve vojsku, přicházejícím s králem Fridrichem, své druhy, je v tom narážka na lid, podle zvyku při jiných slavnostních uvítáních ozbrojený po způsobu husitském⁴.

V.

Než stalo se jinak, než Žalanský i Včelín doufali: bitva bělohorská byla již v podstatě koncem českého povstání a jak se po letech ukázalo, i prvním znamením obratu, osudného pro celý český vývoj národní. Revoluce z r. 1618, jež i cizincům zdála se, ač nikoli bez obav a vý- čitek, návratem k bouřlivé době Žižkově⁵ — způsobila svým nezdarem násilnou restauraci katolictví, jež nutně byla nepříznivou i kultu Žižkovu.

¹ „Geben zu Prag in der gewesenen Mördergruben, sonsten der Jesuiten Colle- gium genannt sub signo Concordiae et Constantiae in Festo D. Andreae. Anno 1618.“

² Sr. Kraus II. 5—6: je to přídavek k básni „Apotheosis“. Kromě motivu hájkovského, jak Žižka mnichům ohledává pleš k ráně, shledáme tu i narážku na jeho buben.

³ Je to část sborníku „Unio Bohemica“. — Ozvou se tu sebevědomé verše:

„Cur tales hostes, Terra bohema, times?
— — — — —

Libera turba sumus, gens nescia ferre tyrannos,
qui libertatis dona decusque premunt.

Libèrum genus sumus et nosmet defendere nati.“

⁴ Sr. Gindely, Dějiny českého povstání II. 188—189.

⁵ Když v prvním roce odboje rektor Jan Jesenský byl jako zástupce stavů

Nebyli jen trestáni lidé za svůj veřejně manifestovaný vztah k husitské minulosti¹, nýbrž nenávisť katolických vítězů se obracela i proti věcem, památkám, s nimiž byly spojeny vzpomínky na epochu, která měla býti z paměti české vyhlazena. Z velké části dalo se to způsobem okázale potupným, dobře charakterisujícím ducha vítězů². Historie s palcátem, vzatým v Čáslavi podle jedné verše již r. 1619 od jednoho jezdce

v Uhrách, musil slyšeti výtky palatina Illeszhazyho, že hnutí v Čechách se podobá bouři žižkovské (Z. Winter, Děje vys. škol praž. 154).

¹ Příkladem tu je Mikuláš Diviš, servus rady staroměstské v Praze, jenž r. 1619 vítal krále Fridricha (sr. str. 91) „jménem starého, prostého a způsobem Žižkovým oděného lidu“ a jenž byl odsouzen, aby mu jazyk byl uříznut, avšak jenž 3. června 1621 byl pak pouze za jazyk na dvě hodiny k šibenici přibit a potom místo vězení v Rábu až do smrti byl v žaláři na radnici staroměstské do 19. srpna 1622; také dva domy mu byly na Starém městě zkonfiskovány (sr. „Historie o těžkých protivenstvích církve české“ — VIII. vydání, Bartošovo, 1922 — str. 126 a 165 i Bílek, Dějiny konfiskací v Čech. I. 74).

² O málo později této věci obšírnou a soustavnou zmínku věnovala „Hist. o těžk. protiv.“ 240 a d. a po ní doslovně to opakuje Jeník z Bratřic ve svých sbírkách („Bohemica“: v knihovně Nár. musea v Praze V D 6, sv. II., str. 260 a d.). Kostely byly znovu svěceny („To bylo věci lidu obscennému směšnou, moudřejším pak jedovaté proti Božímu slovu zlosti“) a při tom kazatelní i oltáře dříve strany podobojí metlami a bičí, „jako by se zbláznili“, mrskány; v Praze dokonce v jednom případě užili jesuité při přesvěcení prachu stělného, aby plamenem a dýmem kacířství vyhnali. Kalichy kamenné nebo měděné na chrámech, věžích i branách byly ničeny. Tak v Hradci nad brankou kostela sv. Antonína kalich zamazaný a místo něho namalována monstrance a pod ní kalich převrácený, z něhož tekly kvasnice, s nápisem: „Ebiberunt et feces“; nade dveřmi byl zlatý nápis: „Dům můj dům modlitby jest a ne Tvůj, špinavý Kalvine!“ Stejně ničeny obrazy (starý obraz Husův a Jeronymův v Litoměřicích); knihy („na tisíce exemplářů biblí, který ti bezbožníci jmenovali »Vyblí«“: praví se u Jeníka) páleny po domích i veřejně na rynku nebo za městem, leckde i pod šibenicí (v Hradci). Zapomněli prý ti ukrutní protivníci na slova Ovidova:

„Velká těla poraziti
zvykl lev, na tom dosti mti.
Když nepřítel přemožený,
bývá boj i ukončený.
Medvěd zas a vlk hltaví
i umírající dává.“

„Té medvědi a vlčí vzteklosti následující, i nad mrtvými ukrutnost provozovali za velikau sobě chválu položili ukrutníci. Divná zšelmilost, živých nad zemí a mrtvých pod zemí trpěti nemoci.“ Kromě příkladů v Horažďovicích 1621 uvádí „Historie“ i případ čáslavský z r. 1623 a pražský (roztlučení mramorového náhrobku Rokycanova. jehož ostatky s 2 kalichy však nalezeny byly až později r. 1633). Také o zbraňování pohřbu na hřbitovech se tu činí zmínka. — O ničení husitských památek sr. též Denis, Čechy po Bílé hoře I. 50 a d.

Trčkova při pochodu do Uher (ovšem to byla jen imitace pravého palcátu Žižkova, chovaného na radnici)¹, kdežto podle druhé verše vzalo jej (originál?) později vojsko Buquoyovo² — byla jen úvodem k tomu, co následovalo r. 1623 nikoli již ze svévole vojenské, nýbrž na rozkaz minemistra Viléma z Vřesovic, jenž dal „hrob kamenný Jana Žižky, reka českého, ztlauci a zkaziti, jakoby dovedl něco slavného etc.“, jak praví o tom Dačický³. Třebas však tu bylo hluboko kopáno, nenašlo se nic než prach, jenž z kostela vyneseno a v písek rozdrčen⁴.

To ovšem bylo vhodným podnětem ke vzniku pověsti, že ostatky Žižkovy jsou kdesi v kostele čáslavském dobře ukryty, zatím co surově otlučený náhrobek Žižkův byl pohozen na hřbitově čáslavském, kde jej ještě r. 1637 viděl Vilém Slavata⁵. Lidová pověst o úkrytu pohnula nového děkana čáslavského Anselma Gramsiho, aby ostatky ty hledal a zničil a tak oposici protikatolickou v Čáslavsku zasáhl na místě nejcitlivějším. Hledání jeho pryj nebylo bez výsledku a ještě před r. 1640⁶,

¹ Na základě Theobaldově (Hussiten-Krieg I [1621] 230) sr. Beneš v Arch. Pam. VI. 125. Beckovský, Poselkyně (1700) 719 klade to v dobu po bitvě bělohorské („jiní kladou“ jednoho z lidí „Bukwogských“); lupič pryj i verše, na zdi kostelní napsané, smazal.

² Stránský (překlad Tonnerův) 21. Že byl poslán (1621) do Říma papeži, vedle Tannera (sr. Pam. Arch. VI. 70 i Kraus, Husit. v liter. II. 24) praví a připouští i Beckovský (tamtéž 719), třebaš padl v korist vojenskou; sr. i Pam. Arch. VI. 125.

³ Paměti II. 220. Týž mincmistr dal též r. 1623 vyškrtati obličej Husův na oltářníku v kapli mincířské u sv. Barbory a v kapli havířské dal vyломiti kalich na hrobě biskupa Filipa Sidonského (tamtéž II. 222). R. 1624 na jeho rozkaz sňat se štítu kostela barborského veliký, pozlacený kalich a z kostelů všecky epitafy kněžské vyvrženy (II. 249). — Podle Herynka, resp. Eckhardta, byl hrob Žižkův zničen na rozkaz Ferdinanda II.: (Šimák v ČČH. 1912. 13).

⁴ „Historie o těžk. protiv.“ 243–244 („tak se nad mrtvým, kterýž je živý živé turboval, pomstivše“). Z toho archivář čáslavský Jos. Dlabáček („Nález pozůstatků Jana Žižky v děkanském kostele čáslavském v r. 1910“, str. 6) vyvozuje, že kosti Žižkovy v hrobě jeho neležely, nýbrž pryj zůstaly, jako dřívě, v rodinné hrobce Koudelů ze Žitonic. Na to vztahuje Dlabáček výraz z náhrobku „hoc templo conditus est“ (sr. výše str. 38¹); týž výklad autor opakuje i v „Pozůstatcích Jana Žiž. z Trocn.“ (1911) 7**.

⁵ Při jízdě s Ferdinandem III. z Prahy do Vídně: sr. J. Volf, Kámen „Žižka“ na hřbitově v Čáslavi r. 1637 v Pam. Arch. 1911. 491 (podle spisu děkana německobrodského J. V. Hoffmanna „Ocularia aneb oči starého Čecha“ z r. 1637). Ovšem, že to byly zbytky náhrobku Žižkova, se tu přímo nepraví. — Legis Glückselig, Illustrierte Chronik I. 37 praví, že pomník na kusy roztlučený byl pod šibenicí znovu sestaven pro podívanou.

⁶ Toho roku zemřel Kašpar Questenberg, jemuž při tom se dostalo též činné úlohy (sr. Klim. Čermák, Moje svědectví o nálezu Čáslavském v Čas. Spol. Prát. Starož. XIX. [1911] 116).

ostatky skutečně ve zdi ukryté objevil a na rozkaz konsistoře pražské je dal na náměstí u přítomnosti velikého množství lidu ve vymoleném sudu od kata upáliti a popel do vzduchu rozmetati¹. Je ovšem otázka, nejen zda právě ostatky v chrámu čáslavském vůbec mohl najíti, avšak též, zda našel i domnělé ostatky Žižkovy, o nichž v tomto případě ovšem bylo by nutno předpokládati, že od oddaných ctitelů byly včas ukryty, aby jich nedostihla nepřátelská vášeň: není vyloučeno, že horlivost děkanova, aby bylo dosaženo žádoucího výsledku, se nehrozila užití podvrhu². Při tom je nejzajímavější zpráva, že toto autodafé, ať již se týkalo ostatků, jež byly Žižkovi přičítány čili nic, vzbudilo nejen v Čáslavsku, nýbrž i v Hradecku takové pohnutí v lidu, že možnost povstání byla velmi blízká a že jen včasnému a obratnému zakročení opata strahovského, tehdy visitátora a generálního vikáře, Kašpara Questenberga se podařilo tento rozruch uklidniti a lid s Gramsim usmířiti³. Nebylo jistě lepšího dokladu o popularitě i účtě jména Žižkova mezi lidem východočeským. Proto také výzvy kněze Matouše Ulického již před tím r. 1627 na Kouřimsku a Čáslavsku, aby lid procitl, oblékl se v zmužilost starých Čechů a po jejich příkladu, „po Žižkovsku“ chopil se „meče a jiných nástrojů válečných“⁴ — neminuly se účinku.

Než ani po radikálním onom prostředku, jímž chtěl Gramsi účtu k Žižkovi v svém kraji co nejvíce podkopati, nevymizely v Čáslavi

¹ Podle jiné verze, kterou později zaznamenal Jan Tanner („Historia heroum de Stellis“: rukopis knihovny Nár. musea VII. D 7 str. 282), byly ostatky Žižkovy, avšak již dříve, brzo po bitvě bělohorské pod šibenicí zahrabány („sub patibulo defossus“). To opakuje Beckovský, Poselkyně (1700) 719. Sr. i nápisy na různých obrazech Žižkových, kde však se nepraví, kdy se to stalo. Takový nápis („...sepultusque est sub patibulo urbis Czaslaviensis“) na obraze výšněbrodském uvádí Millauer 46.

² Tak soudí Bartoš, O čáslav. ostat. Žižk. 28, jenž ovšem věří, že zkáze unikly právě ostatky Žižkovy. F. X. Beneš v Pam. Arch. VI. 126²⁰ připomíná tradici, že prý jiná kostra byla z kostela na popraviště přivezena a že ostatky Žižkovy zůstaly skryty na neznámém místě, dodává však hned, že to není ničím odůvodněno. R. 1911 měšťan čáslavský Ign. Fiala svědčí o pověsti, již slyšel od otce, že konšelé za Ferdinanda II. místo Žižkových dali k spálení kosti jakéhosi Šišky, jež pak v Hejdově spáleny („Pozůstatky Jana Žižky z Trocnova“ 8).

³ Sr. V. Nováček ve Zvonu 1911. 352, Čermák 115—116 i Bartoš tamtéž 27—28, jenž ke zprávě strahovského nekrologu uvádí i zprávu Krugerovu (1676) o spálení ostatků, která se mu zdá býti samostatná.

⁴ Sr. Bartoš 28—29 i „Historie o těžk. protiv.“ 116—17. Současně i v Horních Rakousích zdvihší se sedláci (1626) užívají cepů, palcátů a sudlic, jež na obrázku se označují jako zbraně „české“; o kouli s hřeby na řetězu se přímo praví, že je to „ein Zischkaischer Streittkolben“ (Čes. lid. 1904. 323).

pověsti o tom, že ostatky Žižkovy jsou v kostele, někde v presbytáři, v blízkosti hlavního oltáře, zazděny, za lavicemi konšelskými nebo za oltářem sv. Tekly¹. Se jménem Žižkovým i potom dlouho od lidu spojovány zbytky maleb, jež v kostele čáslavském na stěnách pod novou omítkou neurčitě prohlédaly, a tak staré vzpomínky byly, byť jen v matné formě, stále udržovány².

Tak bylo v Čáslavsku. Než i jinde paměť na Žižku při různých příležitostech pronikala: zvláště byl to jeho odpor proti mnichům, jenž utkvěl v tradici lidové i daleko od obvyklých míst jeho kultu³. Současně pak i v zoufalých nadějích českých exulantů v cizí pomoc vyvstávala postava Žižkova a oni modlili se, aby jim bůh seslal nějakého Žižku, který by jejich věci opět zjednal vítězství⁴.

Na druhé straně i jinde mimo Čáslav se setkáváme se stopami protireformačního záští k Žižkovi, při čemž zvláště Tábořsko nemohlo zůstatí zpět. Kromě takových příležitostných projevů osobních⁵ lze přičísti

¹ Sr. Dlabáček v „Nálezu pozůst.“ 61 v „Pozůst. Jana Ž. z Troc“ 7* i Kl. Čermák a svědectví měššana Ign. Fialy tamtéž 7 a 8. Také spisovatel L. Quis slýchal v mládí o zachránění i uschování kostí (Zvon 1911. 395).

² Starí pamětníci z r. 1830 tvrdili, že na stěně u bývalého hrobu Žižkova prosvítaly nějaké věnce a nápisy (Dlabáček, Nález pozůstatků atd. 6). R. 1857 byl Ign. Fiala od otce upozorněn, že tamtéž byly bývalým kaplanem Janotou nalezeny tři fresky, a při ostrém slunečním osvětlení prý bylo opravdu viděti obrysy Husa a Žižky, jak jsou nakresleny v čáslavské kronice Liemertově z první poloviny 19. století. R. 1881 děkan Nožička při malbě kostela prý dal zedníkům zbytky ty odsekati („Pozůst. Jana Ž. z Trocn.“ 7--8). Také v Sommerově topografii (Čáslavsko, z r. 1843, str. 4) je zmínka o hrobu Žižkově, a to v kapli mariánské (čili Čermákovské, nyní Žižkově: sr. Kl. Čermák v Čas. Spol. Prát. Starož. 1911. 108), i o nápisech, jež ještě před 70 lety blíž oltáře sv. Jana (ten však je naproti dotčené kapli) zpod vápna prosvítaly. Pramen toho uvádí V. Nováček (ve „Zvonu“ 1911. 207—208) v odpovědi magistr. rady Jana Biebera na dotazník k přepracování Schallerovy topografie z r. 1825: o místě hrobu Žižkova není prý tradice; byl asi u oltáře sv. Jana stěti, kde před 50 lety byly prý patrný stopy nápisu náhrobního.

³ V Klatovech při bourání domu korálkovského, jenž byl zdoben obrazy českých panovníků, na stavbu kostela jezuitského jakýs sedlák, zajisté podobojí, dívaje se na to, bručel k sobě, pak před více posluchači zvolal: „O Žižka na Vás, Žižka na Vás!“ a' za hlasitého smíchu pryč se hnál (uvádí to Vančura v Denisových „Čechách po Bílé hoře“ I. 163¹ z pamětní knihy jezuitské kolleje při r. 1653).

⁴ Tamtéž I. 213¹ o náladě mezi exulanty za války švédsko-polské.

⁵ Sem patří zmínka o rozmluvě podpřevora augustiniánského P. Filipa r. 1639 v Táboře s císařským rychtářem Martinem Zbudovským a primasem Václavem Nigrinem, jak by se v Táboře mohli usaditi kapucíni. Zchudlá obec jim sice nemohla dáti žádaného celého opatření, ale oba městští zástupci — je v tom dobře znáti proměnu času — byli nakloněni plánu, aby nějaký bohobojný řád se usadil v městě,

tehdejší úmyslné tendenci, zesměšňující a tupící památku velikého hrdiny, do nedávna ještě pýchy Tábořska, že na Táboře o masopustní úterek býval konán průvod maškar, představujících konšely ze Sezimova Ústí, dobytého od husitských radikálů právě o hodech masopustních r. 1420, při čemž obvyklý popěvek nezapomněl ani jména Žižkova: „Píme pivo, jezme šišky, nebojme se šelmy Žižky“¹. Stejného původu byly i pověsti o lipách v Zlaté Koruně i v Sedleci, kde příroda sama se činí spojencem protireformační agitace proti minulosti husitské a zvláště Žižkovi². Starých památek, nebyly-li přímo zničeny, pochopitelně za takové nálady nebylo od osob oficiálních valně šetřeno: tak prý obraz Žižkův z oltáře čáslavského, jenž se dostal do rukou jezuitského rektora kutnohorského, darem vyslanci dánskému se ocitl r. 1651 až na dalekém severu³.

Tendence protireformační nacházely tehdy více než jindy podporu v domácí literatuře, jež se stala naprosto katolickou a tím i povolnou a leckdy velmi horlivou služkou reakce protihusitské. Směr tento ne-nacházel náležitě protiváhy ze strany druhé, jež byla doma přísnou inkvisiční i censurní praxí zcela umlčena. Spisy pak, jež vznikaly za hranicemi, nestačily na takovou opravnou i vyrovnávací úlohu, jednak nacházejíce jen podloudnou cestou přístup k českému čtenářstvu domácímu, jednak však i tím, že právě v příčině vlastní historie husitské podávaly jen velmi málo. Platí to i o nejlepších plodech literatury exulantské, stejně o Stránského slavné „respublica Bojema“, již krásnými vydáními elzevirskými z r. 1634 a 1643 v Leydenu dostalo se pověsti evropské, jako o Komenského „Historii o těžkých protivenstvích církve české“ (1632): jméno Žižkovo se tu skoro neozve⁴.

„kde kdysi nejničemnější z lidí (bipedum nequissimus) Žižka hanebné hnízdo ohavného kacírství byl založil“. R. 1640 již byl vztýčen kříž na místě budoucího kláštera (K. Thir, Staré domy a rodiny tábor. I. 203).

¹ Průvodu toho vzpomíná ještě Aug. Sedláček, Počátky Tábora a Žižkovo přibytí na Tábor (Staré i nové letopisy tábořské, 1920) 15*. Podle soukromé zprávy L. Domečky tradice posměšného toho popěvku užila i jinak: Žižka prý obléhal sám Sezimovo Ústí a tu Ústečtí tak naň s hradeb posměšně volali.

² Sr. výše str. 14^{—5}.

³ Podle Jana Tannera (sr. rukopis knihovny Nár. musea VII D 7, str. 282 i Kraus, Husitství v liter. II. 23—24) se o tom zmiňuje Toman, O podobiznách atd. 25***; jeho pátrání v té věci v Dánsku, stejně jako nová shánka Vědeckého ústavu vojenského zůstaly zatím bez výsledku.

⁴ Historickou úroveň o době husitské lze viděti, vytýká-li Stránský Eneáš Silviovi, že je směšný výklad, jako by prý Táboři se pojmenovali po vrchu Táboře v Palestině, ježto jméno jejich značí lidi, žijící v táboře (Tonnerův překlad 24); na jiném místě (str. 143) podobným právem praví, že Táboři „Práčata říkali hromadě své“.

Tuhým pronásledováním knih z doby husitské, které již dobou svého vzniku se stávaly podezřelými, velkou měrou umlčena však byla i starší literatura, takže ani ona nemohla býti náležitým svědkem pravdy historické, leda (pokud nešlo o tajné přechovávání starých knih a rukopisů) ve formě, vhodné účelům jejich nových uživatelů katolických. Historie se tak ocitá v tvrdé služebnosti vítězného katolicismu, jenž určoval zorný úhel na celou minulost jen ve shodě se svými přáními a úmysly. Kromě některých starších již projevů, které tento obrat ohlašují brzo po Bílé hoře¹, je to patrné i na spisech, jejichž autoři jinak zaslouží, aby byli nazváni dobrými syny svého národa, na historických spisech Balbínových, Pešinových i Beckovského: jejich vlastenectví ani tam, kde by snad bylo samo chtělo říci příznivější slovo o době husitské a jejich zástupcích, nemělo svobody a musilo, nuceno jsouc k tomu přísnou censurou, jež zvláště Balbínovi způsobila mnoho hořkostí v životě, zachovati směrnicí, diktované zavládší tradicí katolickou a dynastickou.

Práce obou prvních, právě dotčených historiků za nového řádu věcí, stejně jako jiné starší spisy toho druhu, o nichž se již dříve stala zmínka, nelze prostě pro latinskou formu jejich vyloučiti z programu této studie: mínění jimi zastávané nejen v lecčems mělo blízký vztah k staršímu již mínění veřejnému i k lidové tradici, jsouc jejich odrazem, nýbrž na veřejnost současnou i potomní silně působilo a tak se stávalo i vlivným činitelem v nové tradici lidové, v níž ohlasy odtud pronikaly jednak ve formě prstonárodní literatury, jednak s kazatelný.

Balbín kromě toho, že pocházel z Hradce Králové a že již tím byl buzen jeho zájem o Žižku, jenž měl tak významné styky s jeho rodištěm, právě svou souvislostí s lidem, nemohoucím ani po Bílé hoře zapomenouti imponantního zjevu velikého bojovníka a vítěze, třebaš jeho úctě se nedostávalo skoro všech konkrétnějších rysů a ona se spokojovala jen nulhavou představou, oživenou cizími příměský z tradice — je lákán k tomu, viděti v Žižkovi největšího českého hrdinu. Avšak jeho katolické smýšlení i ohled na přísnou censuru, jejíž stanovisko sám dobře zná, nutí jej zeslabiti tóny obdivu i připojiti hned k svému uznání

¹ Sem patří Š. E. Kapihorský, *Historia kláštera Sedleckého (1630)*, jenž v Žižkovi jen vidí „bezbožného a bohaprázdného křesťanské pobožnosti rušitele“, jenž „kláštery a kostely loupil a ubohé, Kristu pravým a horlivým srdcem sloužící, nevázně a tyransky mordoval. I na Sedleci (sr. i výše str. 14“) „všechnu prchlivost a ukrutnost svou provedl“, mnichy „zvěšev, zmordovav a ukrutně životův zbaviv, místa posvátná zprniv, službám božím a obyčejům posvátným průchod zastaviv“ („o Bože, polituj ho sám“: str. 41); r. 1424 ten „všeho dobrého rušitel“ umřel (str. 43).

omezující dodatky, jež by uklidnily orthodoxní i národnostní zaujatost k hlavnímu představiteli českého kacířství. Vlastenecký jesuita pokračuje tak na cestě, na níž jsme již o sto let dříve zastihli Dubravia.

Žižka by zasloužil jména největšího vojevůdce, kdyby všechny jeho slavné činy nebyly zhanobeny více než barbarskou ukrutností, vražedným pustošením klášterů i svatokrádežným pálením kostelů, takže jeho jméno v celých Čechách by se mělo vyslovovati jen s nářkem¹. Jeho velikost vůdcovskou snižuje špatná věc, jíž slouží². Odvážili se Balbín jej přece, prý podle vzoru Eneáše Silvia, srovnati s Hannibalem, neopomine hned připojit, že ničemností a klamem stejně jako slepotou nejen jemu stojí nejbližší, nýbrž jej svou špatností i převyšuje³. Než třeba uznati, že vojenský význam Žižkův byl od Balbína oceněn více než od jiných katolických historiků. Právě v této věci dohady o umělých sestavách vozové hradby, jimiž Balbín Eneáše Silvia doplňoval, zásluhu Žižkovu zveličovaly nad míru, jež byla podle skutečnosti oprávněna, a založily v dějepisectví tradici, podstatně, třeba nesprávně, rozšiřující známé líčení Eneášovo, jež se pak dlouho udržovala, až do nedávné doby⁴. To si pak budoucnost zapamatovala lépe, než ony stíny, jež

¹ De militia veterum Bohemorum v Riegerových „Materialien“ XII. (1794) 56. Podle Aventina uvádí, že Žižka „cum suis ad 550 catholicorum fundationes“ vyvrátil (Epitome 433). O Balbínovi i jeho současncích sr. nyní Bartoš („Sbor. Žiž.“) 179 a d.

² De militia 58: „maximus, quamquam in mala causa dux“

³ Tamtéž 58. V „Epitome“ 455: „foelicissimus et magnis imperatoribus par Ioannes Ziska fuit, Annibali et fraudibus et artibus similis, si se partibus bonis addidissent; nunc victoriae ejus cum execratione leguntur.“

⁴ Sr. citáty z „Epitome“ i „De militia“ u Tomana, Husit. válečnictví 256. Zde (str. 258) se uvádí i rozvedení toho u Pešiny výkladem o sestavách vozů ve figurách, selskému lidu obvyklých: než výklad ten se již vyskytuje r. 1674 i v rukopise Jana Tannera „Historia heroum de Stellis“ (knihovna Nár. musea VII D 7 str. 283), kde se praví, že Žižka, ježto vojsko jeho tvořila „mera faex agricolarum“, řadil vozy v podobě pluhu atd. O literární souvislosti Balbínově s jinými jeho současnký sr. níže 101³. U Kaňku při slavném průlomu „coeci ducis et animus et magis etiam scientia rei militaris apparuit . . .“; „salvus et illaesus servatis ordinibus evasit; quod opus periti majus fortasse quam acie vincere existimaverint“ (Epitome 450—51). „Numquam cum hostibus Zisska pugnavit, quin aliquo stratagemate inexpectato adversus hostes uteretur“ (tamtéž 455—56). „Nemo virum hunc rudem militiae hoc tempore fuisse suspicetur“ (tamtéž 424); „is utpote vir militiae peritissimus“ (431). Místní pamět, pro vojevůdce tak významnou, Balbín přičítá slepému Žižkovi u Malešova (1424: „loco sibi pridem noto“), zároveň zde připomínaje i jeho použití lsti („prius ipse dissimulanter ordinata acie“) (str. 454). Jak si Žižka vedl slepý při zjišťování terénu za bitvy i při pochodu, představuje si Balbín velmi

Balbín pokládal za vhodné přidati v obraze Žižky vojevůdce i člověka, aby obraz ten nepřekvapoval svým jasem. I český *Kyklop*, jak také Balbín Žižku nazývá¹, našel někdy mistra² a jeho vítězství se neobešla stejně bez zmíněné již ukrutnosti, jako bez zrušení slova³. V charakteristiku Žižkovu, jež nemohla býti ve svém hlavním tónu příznivá a podškrtovala rysy, vyznačující násilného i ctižádostivého novotáře, jenž, „hotov jsa ke každému zločinu“, se Tábořským za vůdce nabídl⁴ — se přece však i jinak než po stránce vojenské přimísilo trochu světla: vzpomínky na mládí Žižku pohnuly k tomu, že mezi tolika kláštery spálenými treboňského přece ušetřil⁵; nesmířitelná nenávisť proti kněžím se i u Balbína motivuje touhou pomsty za zneuctění sestry⁶ a z jiných předloh

konkretné: „ . . penes vexillum maximum in acie curru vehi solebat sublimis, inde ex alto, qui assidebant, totius proelii seriem explicabant, loci maxime situm, inclinationem, rupes, silvas, nemora ante pugnam sibi indicari petebat et ex re nata capiebat consilium, aciem ordinabat, signum dabat et alia ducis opera exsequabatur“ (456). Balbín též chválí jeho mohutný hlas i výmluvnost (před Prahou 1424 „Ziskam vero [ut eloquentia imperatori summe necessaria valebat] ita perorasse grandi et militari illa sua voce, velut tonare . . .“: 455; před tím u Skalice „altissima voce suos tot victoriarum admonens, etiam in tanto tumulto acie ordinata hostes repulit“: 454). — Nesprávný je výklad Krausův (Husit. v liter. II. 21), činící ze Žižky, jenž shromáždil z kořisti uzené maso a živil jím své vojsko (nikoli však prodával, jak myslí Kraus), již typ generála — podnikatele, dobře známý z války třicetileté.

¹ Epitome 452 („magnificum id sibi esse duxit Cyclops“) i 452 („cruentissimus cyclops“); sr. „Zyska seu Cocles“ (tamtéž 424). Název „z Kalicha“ vykládá Balbín (tam. 455) obranou kalicha, jež nosil i na svém štítě, jako znak, avšak dodává, že by to mohlo býti i podle hradu, jež v Litoměřicku založil.

² R. 1420 prý byl z Plzně vytištěn „egregio stratagemate Bohuslai de Swamberg“ (Epit. 431). Balbín ještě výše vojensky klade Prokopa Holého, jež prý Žižka nazýval „Hercules patriae“ a před smrtí jej svému lídu doporučil: „plura certe quam Ziska ipse perfecit, sed ejus gloriam ultima, quam accepit, clades et mors . . . non parum imminuit“ (457). Mezi vítěze nad Táboři i Žižkou klade Balbín i Plzeňské se známou nám již zmínkou (sr. výše 12³) o jejich šibenici, starší než husitská vira: sr. jeho latinské verše, citované u Krause, Husit. v liter. II. 22.

³ Sr. líčení, jak dobyto bylo Něm. Brodu („victor barbarus“: tamtéž 451) i Jaroměře („violata fide“; 446); proto prý mniši treboňští jeho laskavosti nevěřili (428).

⁴ Tamtéž 431. Z listu k Domažlickým prý „dirus et seditiosus, invictus tamen inter haec et cruentus ducis animus ellucet“ (465). V Plzni oloupí kláštery o zlato a stříbro, jako prý Jan Městecký Opatovice (434).

⁵ Epit. 424. Podle J. F. Ham m e r s c h m e d a, *Prodromus gloriae Prag.* (1723) 214 ušetřil v Praze i kláštera sv. Anny, když před jeho prahem jeho příbuzná, jež tu byla jeptiškou, na kolenu ho prosila za milost; řekl jí: „Pro tebe, teto, odpouštím Vám i klášteru tomu!“

⁶ Tamtéž 424; ovšem zde, zcela ve stopách Dubraviových, praví, že „sacrilegium unum sacrilegiis pluribus vindicavit“.

i Balbín opakuje, jak Žižka potrestal zháře krásného kláštera sedleckého¹ i jak vyhladil adamity². Podobně ovšem jako vůči vůdci, vede si Balbín i vůči jeho lidu, Tábořským, jenom že stínů je ještě více³ a světla, třebaš ani to nechybí, je méně⁴.

U historika z doby pobělohorské je rysem jistě sympatickým, nejen užívá-li pramenů husitských a přímo je jmenuje⁵, nýbrž dovede-li se i postavit i na obranu Stránského⁶ a uzná-li, třebaš opatrně, mínění Theobaldovo, že vypravování o bubnu Žižkově je jen bajkou⁷. Nejenom však to! U Balbína již najdeme stopy přímého použití vlastních literárních památek Žižkových: on si je i dává opisovati a tak je zachovává budoucnosti⁸, on dokonce neváhá přiznati, že by bylo dobře vojenský řád Žižkův vydati tiskem⁹. Zde je opravdová úcta jeho k husitskému hrdinovi nejpatrnější, třebaš ho přímo oceňuje jen po stránce vojenské: není však pochyby, že i Žižkova národní vělost, tak výrazně se projevující v listu k Domažlickým (z r. 1422), byla účinným motivem jeho vážnosti k němu, i když jej ohledy nutily dusiti tón v této příčině a jinak zesilovati rysy nepřívznivé.

¹ Tamtéž 446.

² „unum hoc anno operum laudari meretur“ (tam. 449).

³ Táboři jsou „perversissima secta“, snad původ vzavší od francouzských pikartů (Epit. 432); nic zajisté Čechy horšho nepoznaly nad válku Tábořských a Širotků, kteří v šestiletí za Žižky tolik krve katolické prolili, kolik snad deštěm z nebe naprší (457), a jimž nešlo o nic více, než aby víru předků z kořene vyvrátili (449); celé Čechy naplnili požáry a vraždami, zvláště se obračejíce proti klášterům (432).

⁴ Co jedině jim přiznává, je, že měli, užívajíce vozové hradby, „ordinatissimam militiam“ (431). Nedali se se svým vůdcem od války a kořistění ani zimou zdržeti (454). Při bitvě na Vítkově uznává podle svých husitských předloh statečnost vinaře „Robycha“ (440).

⁵ Cituje „Staré letopisy“, dává je jim přednost před Theobaldem (437), Loudou z Chlumčan, Bartoška, Kuthena i Veleslavína (431—432), Bljeovského (456) atd.

⁶ Tamtéž 431—432. Jde o uvedený výklad Stránského o jménu Tábora (sr. str. 96¹). Ze Stránského též Balbín přijímá výklad jména „Práčata“, jenom málo jej pozměňuje: Tábořští byli prý „in certa agminá distributi (Pracata ipsi vocabant)“. — V „Miscellaneích“ lib. III., cap. 8., str. 94 užívá místo „Práčat“ slovní hříčkou výrazu „Práčerti“.

⁷ Tamtéž 455.

⁸ Měl list k Domažlickým z 11. září 1422 (Epit. 465): dal si jej opsati stejně jako řád vojenský (univerzitní knihovna praž. XVII. A 5: sr. J. Truhlář, Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské 3, č. 5 proti Tomanovi, Literární památky 34 i 52); znal však i píseň „Ktož jsú boží bojovníci“ (Toman 35) i list Žižkův z 1. dubna 1423 (tamtéž 52). O listech Žižkových sr. Bartoš v ČČM. 1924. 10 a d.

⁹ „res lectu et forte etiam prelo digna“ (Epit. 465).

Než jeho nepochopení Žižkova základu mravního a náboženského nebylo mu jen vnuceno těmito obledy, nýbrž i odpovídalo jeho vlastnímu mínění, ježto jesuita Balbín je především člověkem protireformačním, jemuž víra je stěnou, dělicí ho příkře od minulosti husitské, osvětlené zcela jinými ideály. On stejně jako jiní jeho současníci byl by rád sympatie českého lidu obrátil jiným směrem, zcela ve smyslu protireformačním. Husitství mělo být cestou zarostlou, zapadlou, kam český člověk se již sám nikdy nevrátí, s hrůzou jen a z dálky pozoruje spousty vedle ní nakupené a neprehlédaje k vlastním příčinám všeho toho. Odtud i jeho snaha dáti tradici lidové o husitství jiný ráz a zvláště zaměnit v ní Žižku, jako vlastního představitele české statečnosti, sv. Václavem¹. Zde člověk protireformační, jesuita, vítězil v Balbínovi nad vlastencem, jemuž jinak světová pověst jména Žižkova imponovala a jenž jen s lítostí jej odsuzoval jako kacíře². Odsudek jeho však přece není — a to ho příznivě liší od jiných současníků a staví jej v oceňování Žižky nad ně — bez zřejmé úcty k velikému vojevůdci, jež veřejnému mínění jeho doby již zcela chybí.

To je již patrné i při druhu Balbínově, u něhož jinak tak často se ozvou reminiscence na jeho dílo, které mu bylo známo ještě před vyjitím — u Tomáše Pešiny z Čechorodu³. U něho také, jako u Balbína, slyšíme chválu vojenského genia Žižkova, opřenou autoritami Fulgosa a Cochlaea⁴, avšak omezující výhrady zde jsou širší a rozhodnější, byť ani zde nechybí zcela barev. jasnějších⁵. Tento „nejničemnější Kyklop“,

¹ Sr. výše o tradici blanické str. 68.

² Nutno však uznati, že jeho stanovisko k Žižkovi, pokud jde o vojevůdce, je vřelejší než u Hájka a že tedy není zcela oprávněn úsudek Krausův (Husit. v liter. II. 22), že u Balbína jde jen o „obrozeného Hájka, často opraveného, ale častěji zhoršeného, pověřivějšího, který na křídlech světového jazyka se rozlétá dále než vzácný již originál neb německý překlad starého fabulisty“. Zde patří znovu odkázati i na Balbínův poměr k literárním památkám Žižkovým.

³ Poměr Balbínův k Pešinovi, avšak i k Janu Tannerovi a patrně i k jiným českým spisovatelům současným připomíná spojitě nádoby, při čemž však, třeba se u jeho druhů leccos dříve v tisku objeví (sr. J. Volf v ČČM. 1923. 14 a d., zvláště 116, kde připouští Balbínovu účast na vzniku „Vidění Oldřicha z Rožmberka“), Balbín hraje většinou úlohu přední; to bude ještě třeba náležitě vyšetřiti.

⁴ Mars morav. 507 „Vir solers et industrius reique militaris valde peritus; „atque utinam hac sua tam insigni militari peritia aliter et non in perniciem patriae ac religionis usus fuisset“ (467); „vaferrimus dux reique militaris, maxime vero ducendi exercitus in ultimis discriminibus apprime peritus“ (427) atd.

⁵ Vítkov na př. Žižka „ipse valido praesidio munierat nec minori virtute tuebatur“ (461). R. 1423 na Bechyňsku zdůrazňuje Pešina ~~ve~~ ovšem prozřetelnosti

jehož musil poslouchati nejen prostý lid, nýbrž i muži urození¹, zatemnil a zneuctil všecku svou zkušenost vojenskou i slávu nesmírným záštim ke kněžím, jichž sám „přehrozným palcátem“ přes 500 zabil, i loupežným způsobem, jak vedl válku, „vzpurň a odbojný proti zákonitému králi a přirozenému pánu svému, kořistník šlechty, lupič měšťanstva, svato-krádežný zhoubce vlasti a ničitel království, pronasledovatel církve, krutější nade všecky Nerony, Diokleciany a Maximiny, hroznější nad každého Busirida, Prokrusta, Falarida, Kyklopa i Laistrigona, o němž právem by se mohlo uvésti: »Bohové, takový odvratte mor!« Posléze po tolika zlech to dobré učinil, že ducha vypustil, jež kdyby byl děle si udržel, byl by Čechy zničil“². Tento tón, jenž podle biografa Pešínova v celém jeho díle nenachází obdoby³, významně charakterisuje postavení jeho vedle Balbína: Pešina je v nenávistném pohrdání Žižkou vlastním představitelem oficielního smýšlení protireformačního.

Našlo-li toto stanovisko tak příkrý výraz u inteligentního preláta, jemůž v tom nezabránilo ani jeho vřelé vlastenectví, společné jemu s Balbínem — tím méně lze čekati mírnost od jiných jeho současníků, v podstatě vůči němu a Balbínovi zjevů přízemních a průměrných. Jako u Pešiny a Balbína, setkáváme se i u jiných jejich vrstevníků s fiktivními doklady, jež mají býti touženou, avšak v zachovaných pramenech chybcí oporou jejich výkladů — mezi nimi též u rodáka čáslavského, jenž pak jako člen řádu jesuitského více let pobyl v Kutné Hoře, Jana Kořinka. Ten, obraceje se k historii pod přímým vlivem druhů řádových Balbína a Jiřího Krugera neváhal do svých „Starých pamětí kutnohorských“ (1675) vložití fiktivní kázání kněze Augustina v Kutné Hoře, jenž již r. 1419 zcela v perspektivě hodnocení proti-

Menharta z Hradce „ipsiusmet etiam Zisscae moderationem, quod in homine tam truci et barbaro admiratione dignum est“ (496). Žižkovi klade v ústa i výtku, určenou Prokopovi Holému (o tom autor vypravuje více, než lze prameny doložit), jak vojevůdci je třeba rozvahy (498). — Naproti tomu na Moravě, o níž Pešina opět dovede vypravovati podrobné historie, odjinud zcela neznámé, vytýká, jak po nezdaru u Kroměříže proti biskupovi Janu Železnému Žižka zuřil proti jeho poddaným v slepém hněvu, zachovávajícím „canis ingenium: cum in jacientem non potuit, in lapidem saevit“ (495).

¹ Mars mor. 492.

² Tamtéž 508. Zde ozývá se slovně Pešínova předloha, Cochlaeus, *Historia Hussitarum* 218. — Žižkovým znakem podle Pešiny byly tři lilie a dvě veliká kladiva, jakoby proti sobě narážející, k nimž později byl přidán kalich (467). Sr. o tom již výše str. 84² výklad Tannerův.

³ V. V. Zelený v ČČM. 1884. 263.

reformačního kreslí stejně Tábor, nezrocenou luzu, jako vůdce jejich Žižku: tento zpupný, nadutý zemánek, dříve pán na Chudobíně a Nemanicích, jenž chodíval v botách a ostruhách, ale jemuž kůň vězel v plotě, zbohatlý teprve kořistí z jmění duchovního, „pravý fatkář a panských dvorů přílepek“, je prý jen jednooký (autor lituje, že mu při ztrátě oka i mozek z hlavy nevykydli) a nabyl u lidu vážnosti tím, že Pražany proti králi Václavovi „do zbroje oblékl“. Slovy Eneáše Silvia pak domnělé staré kázání doufá, že tuto potvoru ohyzdnou prst boží někdy setře.

Kázání toto prý následovalo „v nejprv příští neděli“ po scéně¹, kde zeman jakýs, „táborským kvasem nakvašený“, knězi u oltáře kalich vyrve a pak si v krémě s 20 druhy svými z něho připíjí, začez byli od shlukších se havířů ubiti. Od té doby prý, dodává ihned Kořinek, „Horníci na Tábor jako na psy zanevřeli“. V podvrženém kázání kromě Eneáše Silvia se ozývají i „Staré letopisy“ v obratu, že Žižka byl „od plachého lidu . . . vzatý na slovo“. Táboři se tu charakterisují jako „zběř lidu divokého, hlůza nesrocená, bezbožných otroků rota, svatokrádců hluk, oltářoboreů houf, obrazotepečů komonstvo, svatorúhačů zástup, šlechetných matron a neporušených panen zprznitelů praporec, posvátných věcí mrbačů regiment, české země nákeřníků armáda“². Zajímavá je dále³ zmínka o „paškvillech“, přilepovaných proti zákazu Zikmundovu na kostely husitské: „kocouři z kalichu pijící, kostelníci ve dčberích víno k oltáři nosící, sedláci frňousy a brady své v krvi boží máchající (kdo ostrovtipný jest, snadno, kam to patřilo, se dovtipí) hrudkou, úhlem, křídou malovali, nožem vyřezávali, jen aby podobojím posměch učinili.“ Sám autor těchto „špiček a vidliček, ač poněkud, nechválí“. Jeho lokální patriotismus kutnohorský však nemůže boj minemistra Mikše Divůčka se Žižkou ve Vožici (1420) srovnati leč s přepadením spícího lva (kutnohorští lvové, „od krve táborské [od Sudoměře, odkud Žižka útekem »co čáp z konopí vyvázl«] začervenali“, prý „spolehše se na počet a svou udatnost na pozoru se neměli a nepilně vartovali“) s lasicemi podle přísloví: „když lev spí, tedy mu po hřbetě myši a lasice běhají“; po svém úspěchu Žižka, „maje se raději, jakožto u Veliký pátek postiti, chase své, že se dobře chovali, hodovánky připravil“. Horníci potom, chtěje se pomstít, doma „hned zase rekruty (jak nyní říkáme) verbovali, praporec lidem doplňovali . . . Počkej, Žižko a vy jeho [z]pupná,

¹ Kořinek 311 a d. ji přejímá z Krantzovy „Vandalia“ (1519), kn. X. kap. 23.

² Str. 312—313.

³ Str. 322.

cháso, Táboři: jistě žeť za ten jeden štilec, néjednu koxsu vezmáte; za tu šupku několik pohlavků vydržíte“¹. A tak i jinde Kořínek zněvažuje Žižku. Proti němu vynáší lásku Zikmundovu k Hoře: jestliže král na počátku r. 1422 ji dal zapáliti, učinil tak nikoli ze zášti neb nelásky, „ale pro to jediné, aby ten pes slepý s svými štěnatý tím země klenotem a pokladem se nesilil“². Krutost Žižkovu dokládá jednáním po bitvě u Malešova. Tehdy Horníci prý „vólili hrdinsky umříti nežli těm čertovým holomkům se poddati. Žižka pak, rozlítiv se, drábtím svým k šturmu kázal běžeti a ani dítěte v životě matky neživiti. Tu byla šarvátka nevypravitedlná...“ Po dobytí a vydrancování bylo město „z poručení Žižkova a rady holého Prokopa“ na třech místech zapáleno a celé „z kořene vyhořelo. Tři toliko domy a jedinká stodola (jak staré paměti učí) obstály.“ „Taks, hle, milá Hořo doválčila!“ Nemusí však toho litovati, ježto vychovala statečné lvy, o nichž hned autor veršuje:

„Mocnáři, světa pánové
před nimi coufali,
Žižka, Táboři (obrové
hrozni) utíkali.“³

Jinde pak autor, vzpomínáje opět spolku Horníků s Pražany r. 1424 u Malešova, kde „slepci Žižkovi slepé štěstí sloužilo“, staví proti sobě „Kutno-pražskou lásku“ a „Žižko-peskou chášku“:

„Však ta láska předce stojí,
po tom Malešovském boji.
Ta pak cháška bídně padla,
co list pod Lipany zvala.“⁴

To je zajisté dobrá ukázka, jak se o Žižkovi kázalo v době Balbinově i potom, zvláště při takových příležitostech, jakou na př. v Plzni každoročně podával „Nový svátek“⁵, avšak nébyl to, jak již případ Pešinův ukázal, tón cizí ani odborné literatuře. Také jesuita Jiří Kruger, měl-li mluvíti o tomto muži „žalostné paměti“, užíval, aby jeho řádění proti katolíkům, ono „barbarství nepředstavitelné“, charakterisoval, srovnání s Diokletianem a Maxentiem. U katolíků zasloužil Žižka jména „po-

¹ Str. 102—103; odvetou jim pak bylo přepadení Přelouče.

² Str. 66—67.

³ Str. 106—108.

⁴ Str. 139—140. Sr. co o pověstech o úplném zpuštění Hory praví Palacký III. 2.³ 201.

⁵ Sr. o tom poznámku J. Volfa v Čes. lidu 1905. 210; sr. i výše 53³ o faráři Kulkovi.

strachu Evropy“ i „biče božího“. Palcát při čáslavském náhrobku toho „českého Busirida“, odnesený jakýmsi vojákem, byl této „ukrutnosti nevyhlášenou památkou“¹. Za své činy, jež stály kromě davů obojího pohlaví životy i nesčíslného množství dobrých a nevinných kněží, ovšem zasloužil ohně pekelného. Jestliže dože Fulgoso a jiní historikové chválí jeho statečnost, neschvalují tím přece věci, za niž stál. Bajce o bubnu Žižkově však Kruger nevěří, stejně jako prý i historikové významnější o tom mlčí².

Většina z těchto prací českého dějepiscectví protireformačního byla psána latinsky a tím měla na vrstvy lidové vliv jen nepřímý. Česká forma dodala z nich účinnosti zvláště Beckovského „Poselkyni příběhů českých“, rozšířené a zhoršené obnově křepiky Hájkovy, třebaš i tu leckde pronikají odrazy vlastního užití původních pramenů, vedle Starých letopisů i listů Žižkových³. Ke konci 18. století, již v době josefinské, o tom, jak „Kroniku českou obnovil, rozšířil a Hájka téměř mrtvého zase jako z mrtvých vzkřísil“, sympaticky svědčí typický představitel lidového čtenářstva i spisovatelstva protireformačního Fr. Vavák, nazýváje ho „slavným vlastencem našim, pravým a upřímným Čechem... který pro své milé Čechy mnoho práce perem udělal, vlastní své se odsloužil, všem potomkům, zvláště pak lenochům a marnožroutům příklad zanechal“⁴.

V ještě více zkaleném podání hájkovské předlohy pokračuje u Beckovského nenávislná legenda o Žižkovi, „lidské krve hltani“⁵ a „ohavném žháří“⁶, v duchu čistě protireformačním⁷, nacházejíc v gene-

¹ „Sacri pulveres“ (mensis October; 1676) 46 a d. Ozvou se tu slovně narážky, jež známe i z Pešiny, na př. o 500 mnichů, jež Žižka sám zabil „praeorrida clava“ (sr. výše 102); u Tannera, Hist. her. de Stellis (str. 281), počet ten již krátce před tím (1674) vzrostl na 1000.

² „Sacri pulveres“ (October) 48. Před tím vedle katolíka Aventina uznává i autoritu Theobalda, jenž prý válku husitskou „veritati, etsi sectarius, propiore stylo concinnavit“.

³ Na str. 710 I. dflu uvádí autor citát z listu z 1. dubna 1423 a na str. 720 dokládá, že Žižka „v svých listech obyčej měl se podpisovati takto: „Jan Žižka z Kalichu, vůdce tábořského lidu“. Dovolává se též Loudy z Chlumčan (681); z pozdější literatury se u něho přímo ozývá Kuthen (647), Žalanský (645), Theobald (678, 719).

⁴ Skopcovo vydání „Paměti“ II. 1. 41 a d.

⁵ I. 678; „katolické krve a klášterních statkův nenasytný hltón“ (710); „ohavný katolické krve vylévač“ (720).

⁶ I. 718.

⁷ Sr. vydání Rezkovo III. 52°), jak r. 1421 v Chomútově, když na slib milosti 20 lidí vyšlo ještě z úkrytů, Žižka jim dá nosy uřezati, řka: „Toto trestání

racích, oblomených již útliskem státního i církevního absolutismu, dobré přijetí. V takové lícení „žizkovských bouřek“ a „nebezpečných časů... husitských i tábořských neřádův“, v nichž konečně u Lipan Táboři, Siroteci i „ostatní zběř kacírská“ byli vyhlazeni, „skrže které sláva království českého klesla a koruna ozdoby jeho zhyzděna a zmařena byla“¹ — mísí se však i zde přece paprsek soucitu, vyvolaný u zcela předpojatého kronikáře vojenskou slávou muže, jež nad nepřáteli „třidceti a vícekrát zvitězil“², nazývá-li jej autor „nešťastným vlastencem naším“³.

Než to je hlas na počátku 18. století již velmi vzácný a sám autor by se byl jistě se vši horlivostí ohradil, kdyby toto jeho mínění, jež ani u něho samého nebylo ječ nahodilou výjimkou, vzniklou z bezděčného pohnutí, bylo uváděno na prospěch Žižkův. V tom Beckovský souhlasil docela se svou dobou, jejíž smýšlení tak výrazně se jevílo i ve změně typu Žižkova v umění výtvarném. Zde místo rytíře, více méně vážného a důstojného, již během století 17. převládl typ, lépe vystihující pojetí protireformační, typ „strašného slepce“, jak tehdy (1685) i zněl charakteristický titul jednoho spisu francouzského⁴, spíše nadaného zločince nežli člověka, prodechnutého mravním zápalem citu náboženského. S touto představou zcela souhlasily různé ty „pravé podoby“

vám činím na budoucí památku, živobyti však, jak jsem slíbil a vám připověděl, vaše vám ponechávám.“ R. 1420 Žižka v Plzni do kostela františkánského „svý koně postavití dal a z Plzně utekl“ (vydání Rezkovo II. 130). — V červenci r. 1700 si Beckovský zaznamenal latinské verše, jež byly v Bělé na zdi proti augustiniánskému klášteru napsány:

„Faex Zisscae caeci caeca vacansque neci.
Succumbunt festo Lucae tam funere moesto
ira hostis diri tecta sacrique viri.
Vos lapides estis, vos rudera bustaque testis
quam merito referat nomine Zisska „Kaziss“ (III. 207).

Sr. k tomu výše 14⁷ nápis z Weingartena. Z Beckovského (I. 720) byl později též leckde (na př. u Pelcla ve IV. rukopisném svazku jeho „Nové kroniky české“ str. 56 b i u K. H. Thama a Millauera str. 42) uváděn český jeho překlad latinského chronostichu:

„Ne síla nepřátelská, ale rána jízlivého pryskyře
přemohla a zabila Jana Žižku, statečného rytíře.“

¹ Rezek I. 174.

² Tamtéž II. 131. O důmyslu Žižkově podává Beckovský (I. 718) nový doklad, nepochybně z tradice lidové, o tříhranných kotvicích, házených někdy na cesty, aby se pak koním nepřátelské jízdy vrážely do nohou.

³ Tamtéž III. 522; výraz „nešťastný“ se ještě vrací (hned dále III. 522 i 528).

⁴ J. B. de Rocolles, Ziska, le redoutable aveugle.

(„vera effigies“), za něž se mnohé obrazy Žižkovy ze století 17. i 18. vydávají podle nápisů k nim připojených¹. Nepřekvapuje to v době, kdy výrazem obecné nálady mezi činiteli, udávajícími tón v české veřejnosti, bylo rýmování dominikánského převora Fiklschera z r. 1710:

„Onen zlořečený Žižka,
ta právě ďábelská šiška,
prve sice jednooká,
potom dokonce bez oka,
která se již v pekle smaží
a pekelním ohněm škvaří
a škvařit tak dlouho bude,
dokud peklo peklem bude“².

To byl tón příbuzný současné písni jesuity a misionáře Matyáše Třebického, jež se zpívala při pálení zkonfiskovaných knih husitských a jež byla pravým žalmem protireformačního záští k husitské minulosti. Zde mezi jinými jmény, jež způsobem velmi obhroublým, dobře však charakterisujícím úroveň protireformační propagandy a inkvisice, byla vydávána veřejnému opovržení, nemohlo chyběti ani jméno Žižkovo:

„Hoříž, hoříž, Jeně Žižka,
jak v smůle smažená šiška“³.

Tato potupná autodafé, při nichž chasa i školní mládež skákali kolem ohně, kde za své braly drahé památky husitské, a píseň tu zpívali — zatvrzovala jen k dalšímu odporu srdce tajných evangeliků, jež ani nová vlna persekuční za Karla VI. nedovedla od jejich přesvědčení odvrátiti a kteří ovšem ve své duchovní opuštěnosti namnoze propadali náboženskému blouznění.

Nejsme o době té dosti zpraveni, aby bylo možno určitě pověděti, jak se v těchto úpadkových zbytecích české reformace odrážela vzpomínka

¹ Sr. K. Guth ve „Sbornku Žižkově“ 300 a d.

² Kraus, Husitství v literatuře II. 23. Zde se též připomíná, jak jesuitský anonym r. 1716 v Plzni srovnával Žižku s krvežíznivým lidojedem Polyfemem.

³ Tato píseň, začínající „Zapalte kacířské bludy, zkoste pekelné obludy“, je mezi jinými vydáními tištěna též (jen fragment) u J. Kalouska, O Hrdličkově rukopisné kronice kláštera Třeboňského ve Věst. Spol. Nauk 1893, č. VIII., str. 5 (k r. 1740) i (celá) u Zírta v ČČM. 1907. 256—25. Hrdlička při tom zajímavě dodává, že toto řádění proti knihám vůbec, jež vznikly v době husitské, bez ohledu na to, zda jsou opravdu kacířské, „hac praecipiti agendi ratione“ zbavilo Čechy památek nejvýznamnějších k žalosti všech historiků. O písni samé i o autorství Třebického píše J. Volf, Kdy povstala „Píseň o bludných knihách“ v ČČM. 1910. 151 a d. a prokazuje trvání její v letech 1714—1766.

na Žižku¹. Zjistěte však se mezi nimi přece udržely některé exempláře starých knih historických, snad i „Kronika velmi pěkná“, z nichž přece alespoň tu a tam jasnější paprsek pronikl těmito soumravnými nížinami, takže tajní sektáři cítili, jakou krivdu na minulosti, k níž se dosud nepřestávali obracet s tesknou nadějí, že se přece jen i se svobodou náboženskou opět vrátí, páše potupná píseň misionářská a s ní též na památce Žižkově. Popel, v němž ještě v letech čtyřicátých století 17. hrozila vzplanouti na Čáslavsku a Hradecku jiskra povstání při zprávě o zničení ostatků Žižkových v Čáslavi², ještě řevěl i v dalších desetiletích.

Jestliže v proroctvích sbylinských, jimiž se ztýraná duše štvaného lidu těšila, se mluvilo o Blániku i o „vojsku božím“, o „mužích mocných, rytířských“, které v něm bůh uchovává na pomoc, až nastane Čechům doba nejhorší, je nejvyšš pravděpodobno, že s nejasnými vzpomínkami na Tábořské, na které se tu nepochybně narazí — spojení kultu svatováclavského s Blánikem se tehdy zatím jen připravovalo — vyvstávala i myšlenka na jejich vůdce, hrdinného slepce, třebaš v zachovaných textech oněch proroctví se jeho jméno přímo neozve³. A tuto vzpomínku urážlivé písničky misionářské mohly ještě mocněji vydráždit, tak, aby v oživlé tradici žižkovské se vzpomínka na Žižku stala vědomější reakcí proti hanobícím tendencím protireformačním. Alespoň, jakmile nastalo uvolnění v době josefinské, u Vaváka slyšíme, jak r. 1782 evangelici „chutně zpívají“ starší píseň „Vzhůru, Čechové, vzhůru se strojte“, jež vzpomínala Žižky, zvláště jako odpůrce mnichů⁴.

Památka Žižkova nebyla mrtva, jak si nepochybně myslela ještě vláda Karla VI., bez rozpaků svolující r. 1731 k nobilitaci, jež znovu, ovšem nikoli v potomcích Žižkových, obnovovala jméno Žižků z Troc-

¹ Wolný v „Kirchl. Topografie v. Mähren“ III. 320 se zmiňuje o ciborium v Nivnicích, darovaném tamnímu kostelu Anděla strážce od rytíře Jana Žižky z Trocnova. Byl to nepochybně týž rytíř, jenž r. 1735 při primici svého syna, vstupujícího v řád františkánský, v kostele řádovém v Uherském Hradišti daroval tamnímu konventu drahocenné roucho mešní, odhadované podle zápisu pamětní knihy klášterní na 550 zl. rýn. Wolný se o něm domýšlí, že byl snad potomkem „jenes gleichnamigen schrecklichen Klosterwüsters aus der Hussitenzeit“. Ciborium to s věnovacím nápisem na spodku podstavce, otištěným též u Wolného, je nyní majetkem musejní společnosti v Uherském Břodě.

² Sr. výše str. 94.

³ Sr. mou práci „K české pověsti královské“ v Čas. Spol. Prát. Star. XXVI. (1918) 35 a d.

⁴ Sr. výše 81.

nova¹. Památka ta souvisela pevně s každým svobodnějším hnutím lidovým, jež jen poněkud zacházelo v minulost, aby alespoň zde nacházelo, čeho v smutné přítomnosti najíti nemohlo. Víme, jak v době tereziánské i josefínské bylo rozšířeno „Rozmlouvání sedlské po skončení sedmileté války“, kde, třebaš jen neurčitě, prokmitalo vědomí o době husitské:

„Pomni, jak staří Čechové
se měli, statní předkové!
Ti nedali lva sedlati
a lidu tak utrhovati,
dajíc králi, co jest jeho,
však ne, co jest neslušného.

Neprátelů se nebáli,
jak skála při sobě stáli,
lásku bližního jsou měli,
chléb si z huby nevydřeli.
Zdaž naše česká kronika
srdce naše neproniká?“²

Ovšem v skládání tom nebylo jinak prudších tónů; vlivy proti-reformačního útisku jsou patrný i z ujistění, že sedláci nové víry si nežádají. Než při těchto pohledech zpět zajisté nechybělo výkladů z úst starých písmáků mezi tajnými evangeliky, u nichž se staré tradice uchovávaly přece jen čistší nežli v kruzích, úplně již podlejších rekatolisaci a k nové víře se pevně přimykajících, za jejichž představitele v té příčině můžeme pokládati uvedeného již rychtáře milčického Fr. Vaváka. U toho udávají směr knihy rázu katolického: zná a má sice i Vele-slavinův „Historický kalendář“, avšak jeho oblíbě se těší vedle Hájka zvláště Beckovský³. To jsou jeho autority, na jejichž základě si tvoří obraz spoust „Žižkovských drábů“ zcela ještě v duchu protireformačním⁴. Písmáci však z druhé strany, žijící stále ještě v dozvucích doby husitské, již ve svém odporu proti hrubě skreslujícímu líčení minulosti v kronikách a spisech katolických měli účinný prostředek opravný, aby, byť i jen

¹ Toman, O Žižkovi, jeho rodišti a pozdějším rodu Žižků z Trocnova, podnos kvetoucím ve Věstníku Spol. Nauk 1890.

² Kar. Adámek, Z osmnáctého věku I. (1911) 29.

³ Sr. Lad. Prokeš, Paměti F. J. Vaváka (program reálky v Karhu 1913) 18; Vavák zná i hojně užívá Kaphihorského a Kořínka.

⁴ Sr. i referát Pekařův v ČČH. 1916. 204. Bez boží pomoci byla by víra katolická zkažena, kterou „právě barbarským způsobem Žižka, Prokop Holý, Rokycan, Dloubal [tu se myslí vlastně Želivský], Fridrich, Thurn“ utiskovali (Paměti I. 2. 99). Chce-li užiti Vavák účinného srovnání o nějakých násilnostech, vzbuzujících jeho pohoršení, hned mu jsou po ruce „bouře a mordy Žižkovské“ (II. 1. 27). S nelibostí vidí, jak „novověrci“ na den „vlastence našeho sv. Jana Nepomuckého“ „husy vozili a orali, neb oni prý toho Janka světiti nebudou, ale Jana Husa, to prý je jejich zástupce a patron. Zajisté, zajisté stýská se s tím lidem živu býti . . . Jistě, jistě, kdyby tolik vojska v zemi neleželo, již by ten lid dávno vytrh a mnohem hůře než za Žižky by páchal, a dost veřejně sami se v tom prohlašují, a co budou katolíkům dělat, se chystají“ (I. 2. 84).

v naivní a neumělé transposici na základě svých nedostatečných pomůcek, se dohadovali jiného, lepšího a správnějšího smyslu historie zatracovaných století husitských¹. A jejich názory nezůstávaly omezeny jen na jejich vlastní prostředí, nýbrž pronikaly i mezi jejich druhy katolické, zvláště když se dostavovaly z podnětů sociálních bouře selské, při nichž kněžstvo katolické, dříve i později, stálo skoro vesměs na straně vrchností. V takových chvílích tradice žižkovská přes všecku svou mlhavou podobu nabývala zvláštního významu, stávajíc se symbolickým heslem vzpoury: tehdy v duších selských oživaly vzpomínky, jež zdály se již z nich býti zcela vykořeněny. Proto i pověrečné zvyky, spojené s mistry, kde trvale utkvěla památka Žižkova, nabývaly charakteristického zabarvení a stávaly se částí lidového kultu žižkovského. Tak slyšíme na př. z let sedmdesátých století 18., jak lidé z dalekého okolí chodili do Hořic pro vodu ke studánce u sv. Gotharda, aby jí užívali jako léčivého prostředku, zvláště proti zimnici, i při výrobě pečiva, ježto prý těsta z ní zadělaného přibývalo; také si odtud lidé nosili ze zřícenin jakýchsi, jež sám Vavák pokládal za zbytky hradu, Žižkou zde zkaženého, i zrní popáleného žita a pšenice i kousky rumu, jež pak rozemleté přidávali do mouky, věříce, že tak těsto nabude. Ve studánce, třebaže se z ní voda brala ve dne v noci, vody neubývalo, takže to bylo pokládáno za „div boží“². Bylo by zvláštní, aby při této příležitosti se neoživily a dále nevytvářely místní tradice o pahorku „Hořelidu“, jenž prý vznikl z nakupených tu mrtvol po porážce panské od Žižky r. 1423; lidová etymologie jména „Hořelid“ ovšem připadala i na jiné výklady³. Jméno Žižkovo se tu musilo ozvat i probouzeti staré ozvěny v duši lidové, stejně jako při podobných příležitostech i v prostředí zdánlivě zcela pokatolštělém s překvapující živostí vystupovala vzpomínka na Husa⁴. Přirozeně i trocnovské tradice nabyly opět nového života⁵.

¹ O písmácích z Rakovnicka z třetí čtvrti 18. století sr. článek Z. Wintra „Poslední písmáci před soudnou stolicí“ v „Malých historiích ze života staročeského“ (1888) 215 a d.

² Vavák, Paměti I. 1. 20—21. Sr., co výše str. 19² bylo řečeno o Borovanech.

³ Sr. „Čechy“ XIV. 137. „Hořelid“ (z původního prý „Hořehledy“) je východní svah kopce Mohylka, odkud prý páni na Žižku útočili. Sr. výše 16².

⁴ Jeník z Bratřic vypravuje, jaký nářek po Praze nastal r. 1786 po zboření kaple betlémské, takže císař Josef, dovědév se o tom, rozhněval se na původce zboření Hergeta (sr. Pr. Sobotka v ČČM. 1880. 6³).

⁵ Sr. výše 18⁴, jak r. 1780 Petr Světecký v rohu své katastrální mapy Trocnova nakreslil scénou narození Žižkova v dutině dubu. Tento zájem o dub trocnovský se udržel i v letech dalších: r. 1805 jej malovala kněžna Pavlína Schwarzenbergová a

Tradici žižkovské se tak dostávalo nových vznětů, třebaš nejen lidu, avšak celé skoro české veřejnosti až na ojedinělé výjimky zůstávalo až do doby josefinské celkem cizí a neznámo, jak za hranicemi v pojetí i poznání Žižky a jeho doby nastávala osvícenskou kritikou proměna, mající mezi jiným svůj kořen i ve vydání, ač neúplném, nejvýznamnějšího pramene o válce husitské, kroniky Vavřince z Březové¹. Nešlo ani tak o göttinskou disertaci F. D. Haerberlina z r. 1742, jež je ukázkou, jak osvícenství, i když cenilo vojenského genia Žižkova, přece vlastního jeho významu nechápalo, trvající při starých, kalných zdrojích poznání². Spíše by bylo záleželo na tom, kdyby více pronikly výsledky studií francouzského protestanta Isáka de Beausobre, královského kaplana v Berlíně, i jeho následníka Jiřího Riegera, superintendenta ve Štuttgartě, kteří oba svým theologickým zájmem byli přivedeni k českému husitství a opírajíce se již o kroniku Vavřincovu, razili novému pojetí v době Žižkově cestu, jež však dlouho zůstala po nich, bohužel, pusta³. Jinak však osvícenství daleko neučinilo toho, co mohlo, aby zjednálo Žižkovi historickou spravedlnost: jeho zájem racionalistický, nepřející valně studiu historie náboženské a vidoucí v ní i v husitství jen doklady nesnášlivého fanatismu, odváděl je jinam, jak toho byl příkladem i Voltaire.

Než spravedlnosti Žižkovi se ještě nedostalo ani od domácích osvícenců, ať patřili k historikům nebo k literátům, i když jim svoboda censury uvolnila cestu, jež ještě r. 1780 nutila Bienenberga, aby ve svých dějinách Hradce Králové zkrátíl Žižkův řád vypuštěním artikulů pražských, jejichž nové otištění zdálo se mu býti povážlivým⁴. Čekali bychom to zvláště u Fr. Mart. Pelcla, ne ovšem ještě v jeho historii, vydané před censurní svobodou josefinskou, avšak v jeho „Nové kronice české“, v díle IV., obsahujícím léta 1378—1429, jenž zůstal jen v rukopise, třebaš byl již censurou schválen⁵. U Pelcla, o němž slyšíme, že chtěl

o 10 let později i její učitel F. Runke (sr. Čapek, Trocnov 38 i 39 a přílohy; obraz Runkův je i ve „Sborníku Žižkově“, Obr. příl. č. 2).

¹ Ludewig, Reliquiae manuscriptorum VI. (1724).

² Sr. o jeho „Elogium Johannis de Trocznowa cognomento Ziskae“ Kraus, Husitství v literatuře II. 135 a d.

³ Kraus II. 122 a d. Sr. o nich i o dalším článku Bartošův „Žižka v dějepisectví“ ve „Sborníku Žižkově“ 183 a d.

⁴ Gesch. d. St. Königrätz I. 280: „wegen Bedenklichkeiten ....“.

⁵ Rukopis knihovny Nár. musea, I. A 17, jehož dva jiné ještě přepisy z 19. století Bartoš 187° uvádí.

napsati Žižkovu biografii¹, sice vidíme, že pramenů mu přibývá v mi dřívějším historikům neznámé — byly mu již známy skoro všechny list Žižkovy — avšak s tím nestoupá zároveň historické pojetí Žižky, ke Pelcl zůstává na starých cestách². Pelcl však alespoň jinak lepší ocenění Žižkovo připravoval, začínaje v nové době s vydáváním listů jeho. Jeho prvního počinu v té příčině, otištění přiznání Žižkova ke Korybutovi r. 1424 bylo následováno jinými, Ungarem, Thámem i samým Dobrovským. Vydavatelská tato práce byla r. 1824 dovršena spiskem cisterciáka profesora theologie Max. Millauera, jehož diplomaticko-historické příspěvky jsou zajímavým dokladem měnící se nálady veřejnosti, mohl-katolický kněz a Němec již klidně a věcně psáti o Žižkovi³: bylo z toho patrné, že v Čechách již není daleko ke kritickému vylíčení Žižky k němuž studie Millauerova sama byla šťastným náběhem. Rok přetím již do Prahy přišel Moravan, jenž se měl státi prvním vědeckým historikem Žižkovým, Palacký.

VI.

Příchod Palackého byl v souvislosti s uvolněním duchů v době josefínské, kdy český zájem historický se neobracel jen k Husovi, jak svědčí Staehův překlad Roykovy historie koncilu kostnického, jenž vyšel krátce po vydání německého originálu ještě v letech osmdesátých, nýbrž i k Žižkov. Hned na počátku vlády Josefovy K. Risbeck ve svém fingovaném cestopise, jež vydával za německý překlad francouzského originálu, zmiňuje se o věci velmi pozoruhodné. Konstatuje tajný hněv Čechů na Němce v Praze prý mladíci mluvili s vřelou hrdostí o vítězstvích předků po-

¹ Upozorňuje na to citátem z něho Millauer 4, jenž lituje, že smrt zmařil tento úmysl.

² Jaké byly Pelclovy informace v letech sedmdesátých, když psal svo „Kurzgefaste Geschichte“, je viděti z toho, že, jak upozorňuje Kraus, Husitství v listu II. 148, Žižka mu tehdy sluje ještě Jan Chval z Trocnova a Machovic (toto změtení ovšem nepochází od Žalanského, nýbrž, jak víme, již od br. Jafeta) a narodil se v Borové. Ž ukrutnosti Zikmundovy nalézají u Pelcla charakteristiky „auf Žižkisch“, podle celého jeho poměru k Žižkovi, nejen v té době, kdy censura ještě silně tísnila péro, nýbrž ani později nepřekvapuje. U Pelcla je zajímavý vývoj v té příčině, avšak autor ní dospěl tam, kam by byl mohl, třebaš, jak Bartoš ukazuje, jeho pojetí Žižky v ně kterých podrobnostech již se přece jen probírá k stanovisku správnějšímu a Žižkovu příznivějšímu.

³ Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Žižka von Trocnow (Abhandl. d. Böhm. Gesellsch. d. Wiss.), 1824.